

Világtörténet és magyar történet.

Írta: SZEKFÜ GYULA.

Tudományos életünknek a trianoni korszakban providenciális talpraállítóját és újjászervezőjét ünnepelve, legyen szabad éppen a tudományos élet s közelebbről a felsőbb oktatás egy aktuális kérdésére irányítani a figyelmet.

Abból az alkalomból, hogy egyetemeken több történeti tanszék gazdát cserélt, a közéleti diskuszióban többszörösen felmerült a vád, hogy a magyar történettudósok között nincsen többé olyan, aki a világtörténelem terén nevezetesebb munkát alkotva, az egyetemes történeti katedrákat joggal, méltóan tölthetné be. Ha jól emlékszem, az egyik ilyen vádló hang egyenesen úgy formulázta meg a tételt, hogy nincsen magyar hisztórikus, aki az egyetemes történetet bármi kicsinyke kis eredménnyel is előbbre vitte volna. A tétel következése természetesen szégyenkezés hátramaradott voltunkon és a magyar történettudósi nemzedék alacsonyrendűségének kimutatása.

Nem szólva arról, hogy egy nemzedék hátramaradottsága mindig csak az előző nemzedék kötelességteljesítésbeli mulasztásainak lehet a rezultánsa, a jelen esetben oly nemzedéké, amely a békekorszakában, anyagi és szellemi nyűgtől mentesen fejthette ki hosszú évtizedeken át működését; nem szólva tehát a fenti tételnek ezen, egyedül a közelmúltat megterhelő következéséről, maga a tétel az, melyet talán érdemes lesz némi gyakorlati tanulság kedvéért szemügyre vennünk.

A magyar történetírók során végigtekintve, a kiemelkedő egyéniségek közt kizárólag olyanokat találunk, akik nem egyetemes történettel, hanem magyar történettel foglalkoztak. Az egész magyar sorozat kivétel nélkül ezt a jelenséget tünteti fel a legrégebb koroktól kezdve a mai napig. A nemzeti krónikának és Anonymus művének ma még ismeretlen középkori szerzői magyar tárgyat dolgoztak fel, a hazai történet lefolyását kutatták, annak eseményeit foglalták egybe csak úgy, mint követőiknek hosszú, évszázados sora, Turóczy Jánoson, Forgách Ferencen, Szamosközy Istvánon, Cserey Mihályon, Pray Györgyön, Katona Istvánon, Jászay Pálon, Szalay Lászlón, Horváth Mihályon át a napjainkban működő történetírókig. Túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy ami szorgalmas munkát, világos pillantást, szellemet és mély értelmet csak beleölt a magyar nemzet a múlt tanulmányozásába, annak hasznát egyesegyedül a hazai történet, a magyar történet látta. A magyar vonatkozástól elszakított, úgynevezett egyetemes történeti termékek mindenkor, a legújabb időkig is alig emelkedtek felül a kompiláció, az idegen munkákból való kivonatolás, összeszerkesztés színvonalán. És a hazai történettudományt mindenkor a magyar tárgyú termékek vitték előbbre, ezek nyújtottak módszerben, anyagban,

tárgyalási módban és stílusban újat és nagyot, sohasem az idegen, nem-magyar történettel foglalkozó munkák.

Tévednénk, ha ebben valami magyar specialitást, avagy a magyar nép érdeklődési körének korlátolt voltát, nyolcszáz esztendő magyar tudósainak kényelemszeretetből eredt elmaradottságát látnánk. Így volt ez mindenütt, minden népnél, mely eljutott a fejlődés azon fokára, hol saját történetét képes végre problémának tartani. A Mezopotámia és a Nílus vidékén fennmaradt történeti emlékek, feliratok és gyűjteményeik mindenkor az illető nép, az illető uralkodó saját, hazai történetét tárgyalják. Az ószövétség bibliai története is a zsidók nemzeti eseményeit mondja el. Herodotos, Thukydides a görögök múltját beszélték el, Livius és Tacitus örök témája az örök Kóma volt, toursi Gergely a frankoknak, freisingi Ottó a németeknek történetét írta meg. Firenze hisztérikusait az ő városuk története érdekelte és a nagy nyugati nemzeteknek modern történetírása mindenkor nemzeti, hazai történetírás volt. A XIX. század francia fejlődésének fokozatait „Franciaország történetei” jelzik Michelet-től egész Lavisse-ig. Macaulay műve szintén hazai történet s magának Banké-nak, a soha felül nem múlható, széles látókörű mesternek is legtökéletesebb munkái a német történettel, a német reformációval, Poroszország változásaival foglalkoznak.

Kivételek vannak, de csak igen kis számban. Ilyen Carlyle-nak francia forradalomtörténete, ilyen Sorel munkája, ilyen Jakob Burkhart-nak egész munkássága. De éppen Jakob Burkhart vezet el bennünket a világtörténet és hazai történet egymással szembevetett két kategóriájától. Sem a renaissance kultúrájára és műtörténetére vonatkozó fejtegetései, sem pedig antiliberalis történetfilozófiája – mindkettő korszakalkotó az európai szellem történetében – nem skatulyázhatók be egyik kategóriába sem, mert tulcsapva rajtuk azon tudományos diszciplína termékei, melyet ma szellem- és gazdaságtörténetnek, régebben egyszerűen művelődéstörténetnek volt szokás nevezni. Ha szabad kissé elavult képet alkalmazni, a világtörténet és hazai történet egyképpen hosszsmetszetet adják egy-egy tényorosozatnak, a kultúrtörténet azonban keresztmetszetét. Már Voltaire sem vetette alá magát a világ- és a hazai történet korlátainak, amikor a nemzetek erkölcséről és szelleméről írt „kísérletében” mindkettőnek határain átlépve, a morális fogalmakat és érvényesülésüket a népek múltjában és jelenében egyformán vizsgálat alá vette. Példáját követi úgy a modern gazdaság- és társadalomtörténet, mint a szorosabb értelemben vett szellemtörténet. Sombart-nak „kapitalizmusa” és a zsidóság gazdasági szelleméről szóló munkája nem világtörténet és nem is hazai történet, de mindkettőből igen sok van benne anélkül, hogy e két kategóriába beilleszthető volna. Ugyanez áll pl. Meinecke-nak az államra vonatkozó fejtegetéseire, melyekben olasz, francia, német gondolatok és tények elemzéseit találhatók, ismét anélkül, hogy valóságban világtörténeti munkának minősíthetnők. Gondolatok, szellemi irányok, gazdasági berendezések története kétségtelenül hozzátartozik az emberiség történetének egyetemes ismeretéhez; az is bizonyos, hogy azoknak művelése, eredményes feldolgozása alig lehetséges egyes népek- és nemzetekre korlátozódás mellett, de éppen ez mutatja, hogy itt, a szellem- és gazdaságtörténetnél olyan jelenségekkel állunk szemben, melyek a világ- és hazai történet alternatívájánál alapjukban véve indifferensek.

Tudjuk, a gazdaságtörténetnek vannak képviselői, kik a saját diszciplínájukat tartják a történettudomány központjának, sőt egyetlen

lehetséges formájának; hasonló pretenziókat hallunk manapság a szellem-történet némely szélső periferiáiról is. De sokkal inkább hinnünk kell az emberi természet, emberi élet s ennél fogva az emberi történet egységes voltában, semhogy ily egyoldalú túlzásoknak áldozatul vehetnénk tudományunkat. Szellemtörténet és gazdaságtörténet csak részleges diszciplínák, segédeszközök a történet igen fontos problémáinak megoldásánál, amint hasonlóan segédtudomány a jogtörténet, művészettörténet, irodalomtörténet, archeológia, diplomatika és a többi, régóta elismert „történeti segédtudomány”. Amennyiben tehát azt látjuk, hogy a történetirodalom széles mezején a nemzeti határokat átlépve művelik a szellem-, gazdaság-, művészet-, régiség-történetet, ez a jelenség még mindig nem olyan érdekű, mintha valaki a saját nemzete köréből kilépve, azt végképp elhagyva, egyenesen az idegenek története iránt érdeklődve dolgoznék. A felsorolt segédtudományoknál nem annyira a történeti fejlődés mikéntjéről, az emberi történés nagy folyamatáról van szó, mint inkább egyes pontosan körülírt tárgyak ismeretéről, eszmékről, gazdasági berendezésekről, erkölcsökről, jogszokásokról, melyeknek speciális feldolgozása után illeszthető be az így nyert eredmény azon nagy történeti szintézisekbe, melyeket világ- és hazai történetnek nevezünk. Bármennyire hatalmas, önmagától, saját módszerétől függő tudomány legyen is pl. a művészettörténet, archeológia vagy jogtörténet és bármily szabadsággal emelkedjék is fel saját köreiből a szintézis magaslatára, az emberi történetnek, a specifikus történetnek csak tanulságokat, adatokat, matériát szolgáltat az összefüggések legmagasabb sorozatainak rekonstruálásához.

Ha tehát a világ- és hazai történetet ilyen magasabb piedesztálra állítjuk és az itt elősorolt segédtudományoktól eltekintünk, úgy igazán rendkívül csekély számú esetet tudunk, amikor egy-egy jelentősebb, igazi haladást jelentő munka a nemzeti határok túllépése útján állt volna elő. Sőt a magukban véve ritka esetek egy része is megmagyarázható a nemzeti vonatkozásokból. Tacitus Germaniájáról iskolai igazság mondja, hogy benne nem a barbárok történetét akarta megírni, hanem Róma történetének, hogy úgy mondjuk, egy segédeszközét, a római erkölcsöknek egy tükörképét nyújtotta. Carlyle a francia forradalmat szintén angol érdeklődéssel, angol célból és szándékkal írta le; ha a francia forradalom nem vált volna oly hatalmas élménnyé az angol nép számára, úgy aligha írta volna meg történetét. Ugyanezen nemzeti vonatkozások állapíthatók meg a görög és római történetnek modern feldolgozásaiban. A régebbiek antikvárius, archeológikus, vagy jogtörténeti szempontból fogtak hozzá a görög és római élet kutatásához, munkáik ehhez képest a segédtudományok színvonalán maradtak. A nagy történészeket azonban Grote-től Mommsen-ig és Ferrero-ig az a tudat vezette, hogy Hellasz és Róma kultúrája felfejtésénél a saját koruk és saját nemzetük lelki szövedékének legelső és tán legértékesebb szálaira akadnak. Bismarck nagy ellensége, Mommsen, Julius Caesar arcában olyan vonásokat nézett szeretettel, melyeket saját korában nem tudott, nem akart elismerni, de éppen ezért szerette őket a múltban, a rég elmúlt rómaiaknál.

Vegyük ehhez, hogy a felsorolt történetírók, kik a nemzeti határokat szétrobantva művelték tudományukat, mindnyájan hatalmas, istenadta géniuszok voltak, akiket tehát úgysem lehetne követésre való példának állítani egy elméleti megbeszélés alkalmával. Jellemző, hogy a legnagyobb világtörténetíró egyúttal a legnagyobb eddig élt történetkutató is volt. Ranke történettudományi oeuvre-je egyedülálló, csakis az illető korszakban,

az akkori módszerrel és kútfőkkel megvalósítható vállalkozás volt, mely a kedvező viszonyok közt is csak azért jöhetett létre, mivel a legnagyobb géniuszok egyike állott szolgálatába. Ha tőle eltekintünk, a szorosán vett világtörténet művelői közt manapság csak specialistákat, bizonyos témakörnek szakszerűen kiművelt munkáit találjuk.

A kiindulópontunkat képező tételt ezek szerint a reális viszonyok tekintetbevételével így kellene megformulálni: Magyarországon nincsenek a hazai történeten kívül álló, egyetemes történeti tárgyköröknek specializált tudósai. Ennek a tételnek igazságát bizonyos, a fentiekből folyó korlátozással, valóban el kell ismernünk. A korlátozás a segédtudományok gyűjtőszava alá vett diszciplínára vonatkozik, mert hiszen még a rossz-akarató szemlélő is kell, hogy elismerje archeológiai, művészettörténeti, diplomatikai, jogtörténeti kategóriáknak nálunk is létezését, sőt európai színvonalon voltát. Ezen ágakhoz kell számitanunk a középkor történetét is, melyben a segédtudományok: diplomatika, kútfőkritika, egyháztörténet, jogtörténet sokkal nagyobb szerepet játszanak, semmint a szinte végtelenbe terjedő újkori történetben. Ami nálunk hiányzik, az, mondjuk, az angol forradalmak történetének szakembere, az, például, az orosz történet specialista, avagy az aragon, akár a svéd történet speciális kutatója és feldolgozója. Ezt elismerve, két kérdésre kell feleletet adnunk: az egyik, mi az oka, hogy ily specialisták nincsenek közöttünk s a másik, vajjon szükségünk van-e ilyen szaktudósok kiképzésére.

Az első kérdésre könnyen megfelelhetünk, ha a hozzánk közelálló német tudomány specialistáinak kiképzési módjával tisztában vagyunk. Vegyük például az egyik jőnevű orosz történeti specialistát, akinek tan széke és virágzó intézete mindjárt szomszédságunkban, nyugati határunkon van. Ez a tudós egyetemi tanulmányait elvégezve, több éven át tartózkodott részben államköltségen, részben főrangú mecénások segítségével Oroszországban, ahol nemcsak a nyelvet és viszonyokat tanulmányozta, hanem a levéltárak anyagát is átnézte, sőt már ekkor megkezdte a későbbi intézete számára orosz könyvek vételét. Visszatérve, külön rendkívüli tan széket állítottak fel számára s ami fontosabb, a főúri pártfogó hatalmas szakkönyvtárat vétetett vele össze Oroszországban és azt az új kelet-európai történeti intézetnek adományozta. Így született meg az illető egyetemen egy minden szükségessel felszerelt specialista történeti intézet, mely azóta évek óta vonzóerőt gyakorol a keleti, balkáni és egyéb szláv történettanulókra. Több példára talán nincs is szükségünk, ez is eléggé mutatja, hogy világtörténeti specialista *nem születik*, hanem csak igen sok kedvező körülmény összejárásával *lesz*, válik azzá. Itt a következő momentumok fontosak: 1. az illető szakembert már fiatalon, kezdő korában kiválasztani és külföldi kiképzését ebben az irányban bőségesen elősegíteni; 2. egyetemi tanulmányai befejezése után olyan állásba helyezni, hol tanulmányainak élhet és minél többször, minél szabadabban visszatérhet azon területre, melynek történetében specialistává képződött; 3. tanulmányai folytatására szakkönyvtár, bizonyos önállóságot biztosító kutató-intézet és, nem utoljára, tanítványok szükségesek neki. Ahol mindezen körülmény összetalálkozik, ott valóságban felvirulhat a hazai történettől elválasztott egyetemes történeti speciális kutatás.

Áttérve hazai viszonyainkra, nem szükséges megokolnunk azon kijelentésünket, hogy ezen kedvező körülmények nálunk éppenséggel nem találhatóak meg. Ameddig az állam gazdag volt és legalább anyagiakról gon-

doskodhatott volna, a vezető tudományos körökben sajnálatosan hiányzott az ilyen kiképzés, kiválasztás és egyéni kezelés iránt az érzék. Ma pedig, amidőn az érzék megvolna, koldusszegény az állam és tőle még a feltétlenül szükséges áldozatok is alig várhatók. Igaz, a fenti példában is a kiképzésnek, könyvtárvételnek, intézetalapításnak legtöbb költségét egy magános mecénás, véletlenül egy herceg viselte, akinek nemcsak vagyona és jóakarata, de mi fontosabb, műveltsége is megvolt ahhoz, hogy ily értelemben realizálható tervet felkaroljon. Nálunk bizony illúzió volna hasonló esetet elképzelnünk.

Ha már most hazai viszonyaink között a specialista kiképzésnek nyugati módja, az egyetlen eddig bevált mód, teljességgel lehetetlen nemcsak ma, de lehetetlen volt az egész utóbbi félszázad alatt, úgy senki sem fogja ebben a dologban éppen a szakembereket, a magyar történettudomány munkásait mulasztással vádolni, akik az utóbbi évtizedekben maguktól nőttek fel, állam és tanáraik gondozásától nem bátorítva s az egyetemet elhagyva, tudományos és anyagi téren teljes elhagyatottságban keresték útjaikat. Ilyen mostoha viszonyok közt valóságos szerencse, hogy a közeli anyaghoz nyúltak és nem gyürköztek neki Cromwell vagy Washington történetének, melyet specialista kiképzés híján úgysem tudtak volna másként, mint közönséges kompiláció útján elkészíteni.

Az első kérdésre ily lehangoló választ nyerve, próbálkozzunk meg a másodikkal. Vájjon kívánatos-e, hogy e téren változás legyen; vájjon szükségét érzi-e hazai tudományunk annak, hogy specialista szakemberek képeztesse ki, akik a francia forradalom történetének művelésében a franciákkal, a német történetében Below-val és Lamprechttel, az aragoniban Finké-vel versenyezzenek? Nem hiszem, hogy e kérdésre nagyási hóbort veszedelme nélkül igenlő választ adhatnánk. Hazai tudományunkban magában is oly sok és oly sürgető a tennivaló, s viszont oly kevés a képzett és munkabíró erő, hogy világtörténeti specialisták kiképzése mai viszonyaink közt haszontalan fényűzés, a meglévő erők elpazarlása, fenn az ernyő nincsen kas-politika lenne.

Amiből azonban távolról sem következik, hogy a múlt korszakból reánk hagyományozott állapotokkal megelégedjünk és tovább ne haladjunk a néhány év óta megkezdett javulás útján. A trianoni Magyarország emberei mindennél inkább rá vannak utalva az európai történeti összefüggések ismeretére, amint hogy manapság az egész földkereken is hiába keressünk olyan népet, mely tisztán magában, a többitől elszigetelten, nemzetközi kapcsolatok és azoknak ismerete nélkül élhetne. Nemzetünk mai helyzete parancsolóan követeli a hazai történet külföldi kapcsolatainak, nemzetközi rugóinak felfedezését és ez a kétségtelenül érezhető szükséglet az, melyre való tekintettel a világtörténetnek művelése s ezzel kapcsolatban legfelsőfokú oktatása is átalakítandó volna.

Hazánk határai közt a világtörténet évtizedeken át nem volt egyéb, mint kuriózumok alacsonyrendű gyűjteménye, vagy nem kevésbé alacsony kompiláció. Hogy ez a tudomány még az utódnevelést is elmulasztotta, az tulajdonképpen örvendetes dolog, most pedig, a régi és új határán, tudományunk csak köszönettel tartozik azoknak, akik az önfeláldozás nem csekély mértékével vállalták az átmenet alatt a hiány kitöltését. A változás a jövőre nézve már most előkészítendő és ennek alapelve kell, hogy azon a fent felismert tényen nyugodjon, mely szerint az igazi történetírás, néhány igen nagy géniusz munkájától eltekintve, mindenkor nemzeti, hazai tudomány volt.

Ebből következik a jövőre nézve: a magyar fejlődéstől távol eső fejlődési sorozatok a priori is elmellőzhetők, háttérbe szoríthatók. Annál inkább, mivel a világtörténet művelője vagy docense a jövőben sem lesz képes ilyen távoli területeken önálló kutatási eredményeket produkálni. Bármily-hasznosnak tartjuk is, ha egy tudományosan képzett, gondolkodó, tapasztalt fő, a legjobb irodalom alapján mintegy madárperspektívából tájékoztatja hallgatóit a spanyol, angol, amerikai, skandináv történet lefolyásáról, a világtörténet művelése a távolabbi jövőben erre nem alapítható állandóan. El kell jönnie az időnek, amikor a szakhallgatóság maga készül nem magyar nyelvű kézikönyvekből. Bármily utópisztikusan hangozzék is egyetemi ifjúságunknak sajnálatos idegen nyelv tudatlanságában: előbb-utóbb újra el kell érnünk, sőt túlhaladnunk azt a magaslatot, amikor a háború előtt az angol történetet Green könyvéből, a franciát Lavisse, Aulard-ból, a németet Ranke, Treitschke, Lamprecht-ből tanulták. Amit akkor az egyetemről többé-kevésbé független tanárképzés a jelölteknek, sajnos, igen korlátolt számánál el tudott érnei, mert el *akart* érnei, – ez a hirtelen megszakadt kísérlet néhai Mika Sándor nevéhez fűződik, – azt kell, hogy most a felső oktatás minél nagyobb számra nézve, minél teljesebben kísérelje meg. A világtörténeti anyag e távolabb eső részeinél a tanárnak inkább útmutatás és személyes számonkérés lehetne feladata, melyet hatásosan egészíthetnének ki más szakon hallgatott összefoglaló előadások az európai ideák történetét illetően: így francia részről a racionalizmus és forradalmi ideák, németről szintén a felvilágosodás és a romantika, olaszról a renaissance dól-gában. Az oktatás ezen fokán a tanár egyrészt irodalmi tájékoztatást fog nyújtani, másrészt pedig tömör összefoglalásokban domboríthatja ki a tőlünk távolabb élő, de a saját középeurópai történetünkkel párhuzamos nagy nyugati problémákat, minők pl. a hollandus, angol, francia forradalmak, olasz, francia, angol renaissance, reformáció, angol alkotmány stb.

Ha mind ez így megvalósítható volna, minek elmellőzhetetlen előfeltétele a hallgatóság nyelvismerete és otthoni olvasáskészsége, akkor a tulajdonképpeni világtörténetet, amelyben a hallgató speciálisan kiképezendő, könnyen lehetne korlátozni a hazai történettel összefüggő területekre. És itt magától adódik két nagy kulturkör. Az egyik tőlünk nyugatra elterülő, a középeurópai, mely a németből és másodsorban az olaszból tevődik össze. A legutóbbi négyszáz év alatt, mint jól tudjuk, kapcsolatban voltunk Ausztria útján a Németbirodalommal és annak kultúrájával, a Habsburgok olasz birtoklása és a katholicizmus által pedig Olaszországgal. Nemzeti történetünk megértéséhez feltétlenül szükséges volna tehát a Németbirodalom politikai változásainak pontos oktatása, Miksa császár és a mainzi érsek alkotmányreformjától kezdve a bismarcki és wilhelminus, sőt post-wilhelminus, köztársasági Németországig és elmellőzhetetlen a német és ausztriai protestantizmus, a német és ausztriai ellenreformáció ismerete, nem kevésbé az osztrák örökös tartományok politikai berendezéseinek, kulturális fejlődésének tanulmánya, Ausztria olasz érintkezéseinek, Lombardo-Velence osztrák korszakának, az olasz risorgimento-nak minél pontosabb, minél részletesebb megismerése. Az osztrák tartományok társadalmi fejlődése, a jobbagység, polgárság és nagybirtok, nagytőke kérdése, Bécs központi gazdasági problémája, mind ez szükséges úgy a magyar történet megértéséhez, mint a mai bonyolult gazdasági és politikai problémák közt való eligazodáshoz.

Nem kevésbé fontos a másik, a keleti kulturkör ismerete, melyet

a német-olasszal szemben szlávnak is nevezhetünk, olyképpen, hogy az inkább nyugati cseh és a nem-szláv oláht is hozzászámítjuk. A magyar állam széles területein Trianon keserves parancsából ezek a népek uralkodnak most, ezek a népek a mi örökös nyugtalan szomszédaink, akiknek kifejlődéséről nemcsak nagyközségünk, de még szakembereink nagy többsége sem bír elegendő tájékozással. De itt nemcsak a közvetlen szomszédokról van szó. Mögöttük ott áll a nagy orosz nép az ő specifikus, az európaítól annyira eltérő törvények szerint fejlődő kultúrájával, melynek a mi sorsunkra lehetséges befolyását már száz évvel ezelőtt világosan felismerte Wesselényi Miklós. Tudtuk, hogy jövőnket irányítani fogja, de a század második felében már jelenünkbe is benyúlt az „Északi kolosszus”; megismerésére mégsem tettünk lépéseket. Manapság, amidőn soha sem tudjuk, melyik pillanatban lesz közvetlen szomszédunk és ezáltal sorsunknak épp oly hatalmas irányítója, amilyen volt, a közvetlen határok mellett, a nagy Németország és Törökország; ebben az aktuális helyzetben valóban nem szükséges részleteznünk, minő fontossága volna az orosz és általában keleti, meg balkáni szláv történet és kultúra általánosabb tanulmányának.

Csak egy, bennünket egészen közélről érdeklő pontot legyen szabad érintenem. Mindnyájan tudjuk, személyes érintkezésből úgy, mint az irodalmat figyelemmel kísérve, hogy a cseh, oláh és szerb történetkutatóknak igen nagy száma ismeri a magyar nyelvet, s ezen nyelvismerete segítségével hazai tudományunk termékeit részletesen és szívesen felhasználja, természetesen a saját céljai szerint. Ezzel össze kell kapcsolnunk azt a hasonlóképpen közismert tény, hogy szomszédjaink kitűnően megszervezett nyugati propagandájukban folytonosan felhasználják a történetirodalmunktól felszínre hozott adatokat és tanulságokat, ami annál kevésbé csodálható, mivel a történeti kutatás náluk most alig egyéb, mint a politikának itt szurtos, másutt kendőzöttképu szolgálója. A magyar történetkutatás eredményei ily módon kerülnek ellenséges megvilágításban, ellenséges célok szolgálatában a nyugati hatalmasok elé. Ez ellen csak tüneti kezelés, az egyes támadásoknak esetről-esetre való, többnyire elkésett visszautasítása lehetséges addig, amíg a cseh, oláh, szerb kultúra és történet a legtöbb magyar kutató és publicista számára talán még inkább terra incognita, mint akár Japán vagy Kína viszonyai.

Ebből a szempontból történettudományunk hátramaradott volta különösen a nyelvészettel való összehasonlításból tűnik ki. Amíg ellenségeink nyelvi és irodalmi konstrukcióit nyelvészeink és általában filológusaink rögtön kellő világításba tudják helyezni, amíg a cseh, oláh, szerb irodalom minden egyes offenzív kísérletéről, mellyel ez a reá nézve hátrányos történeti multat meghamisítani igyekszik, nyelvészeink első kézből értesülnek és az ellenlépéseket az ellenfél publikációinak teljes ismerete alapján tehetik meg, addig a történetirodalmi támadások hónapokon, sőt éveken át is cáfolatlanul, visszautasítás nélkül maradnak, és ha végtére, kivonatos fordítások útján tudomást is szereznek róluk szakköreink, elkésett válaszuk nem a teljes idevágó materiák kihasználása, hanem ismét csak excerptumok, töredékes fordítások, néha bizony „on dit” alapján készülhet el. Éppen, mert ezekre a tárgykörökre alig vannak specialistáink, s akinek megvolna a külön kiképzése, nem azon a helyen áll, ahol leginkább alkalmas volna. Meglévő csekély erőink ezen a téren is szervezetlenül, kihasználatlanul hevernek.

Mindezen hiányokon a világtörténeti katedrák igénybevételével lehet

majd segíteni. Legelsősorban fel kellene világosítani, egyszerű, folyamatos kurzusok útján, a világtörténet iránt érdeklődő ifjúságot az itt érintett német-olasz és szláv kultúrkörök történeti problémáiról. Nem képzeljük el, hogy a pánszlávizmus ismertetése, vagy a germanizáló törekvések rajza, a bécsi kormánytól kezdve az alldeutschok különböző szervezetéig, egész a most feloszlott Deutscher Schulverein-ig, ne érdekelné ifjúságunknak széles rétegeit, a történetkutatói pályára készülőkön kívül is, viszont alig képzelhetünk el egyéb tárgykört, melyben oly világosan fel lehetne fejteni a világtörténet politikai és kulturális összefüggéseit s melynek tanulmányából annyi tanulság volna meríthető, mint ezen és hasonló témáknál. E két kultúrkör részletes feldolgozásával az újkori katedrák az érdeklődésközéppontjába juthatnának és hallgatásuk elmellőzhetetlen lenne mindazok számára, kik politikai, magasabb közigazgatási vagy külügyi pályára készülnek.

Ezzel azonban még nem volna kimerítve a feladat. Szomszédaink történetének figyelmes vizsgálata, kritikai előadása mellett szükséges volna előbb-utóbb megkezdeni azon szelekciót, melynek segítségével szakembereket nyerünk, akik egyrészt saját tanulmányaik alapján, első kézből képesek közvetíteni a szomszédok kulturális fejlődését és annak újabb fázisait, másrészt egyensúlyozni tudják a cseh stb. tudomány működését. Itt nemcsak a propagandisztikus támadások visszaveréséről van szó. Amint manapság, hála a magyar történetkutatás évszázados munkájának, teljességgel lehetetlen a felvidéki vagy erdélyi történetet művelni a magyar nyelv ismerete nélkül, – ezt ellenségeink okosan felismerték – a cseh, oláh stb. irodalom további megnövekedésével hasonlóképpen szükségessé lesz tehát ugyanezen tárgyak művelésénél a cseh, oláh nyelv ismerete. A cseh, oláh történeti specialistára szükségünk lesz nemcsak a propaganda visszaverése szempontjából, ami tudomány dolgában mellékes kérdés, hanem egyúttal a saját, magyar történetünk legexponáltabb kérdéseinek feldolgozásánál is. Az ilyen specialistáknak kezdő korukban felfedezése és első kiképzése a világtörténeti katedrának volna feladata, amennyiben az a fentiek értelmében lesz megkonstruálható.

Tovább nem kell folytatnunk a gondolatmenetet. Az már magában véve is igen nagy, ma még alig remélhető eredmény volna, ha a szláv, oláh, balkáni történeti problémák iránt érdeklődő fiatalok akadnának, akik első történeti kiképzésüket már az illető nyelvek birtokában élvezhetnék. További lépés külföldi tanulás, valamint az illető területek komoly megismerése volna. Itt természetesen adódnék a bukaresti, a prágai cseh, akár az üszkübi szerb egyetemen egy-két félév eltöltése. Az ily módon kiképzett fiatalokat azután közoktatásunk és tudományos szervezeteink vezetőinek kell pártfogásukba venni és nekik megfelelő munkakört szerezni, ami egyelőre, néhány személyről lévén szó, legegyszerűbben a világtörténet ezen említett két kultúrköre számára kiépítendő intézet által lesz lehetséges. Mindez azonban csak cura posterior. Nagy mondást alkalmazva erre a kis dologra minden dolog mértéke az ember. Először embereket kell szerezniünk, addig hiábavaló lenne állam vagy magánosok áldozatkészségének megmozgatásával intézeteket alapítani. Kétségtelen, hogy ma nincs emberünk, ezért minden fáradságot arra kell irányítani, hogy legalább egy-két cseh, oláh történeti specialistánk legyen. Lengyel specialistánk van, de nincs itthon s így a hazai üzemből, melynek körvonalait vázoltam, hiányzik. Hasonlóképen nincs kihasználva ezen történeti feladatok érdekében lús-orosz specialistánk munkaereje és készsége. Szükség

volna, bár nem oly égetően, egy általános szláv történeti szakemberre, aki az orosz anyagon uralkodnék, s végül egy balkáni történetkutatóra, a Thallóczy Lajostól megkezdett, a Sufflay Milán sajnálatos eltávozásával végképp megszakadt munka időszerűen kiképzendő folytatására.

Ezen néhány erővel nagy feladatokat oldhatna meg a racionálisan megszervezett hazai történeti üzem, mely ily módon maga is aktíve bekapcsolódhatnék a világtörténet szakszerű művelésébe. Ez volna az egyetlen tér, melyen mai viszonyaink között hazai és európai szempontból egyképpen hasznos munkát végezhetnénk. Gyermekes dolog volna, ha arra várnánk, hogy közöttünk Carlyle-ok és Ranké-k szülessenek, akik a francia forradalom vagy V. Károly monarchiája új történetét írják meg. Kis nemzetünk a világtörténet ismeretét nem szolgálhatja másként, mint ha saját történetét és szomszédaiét világítja meg saját lámpájával. Hiszen kívülről nézve a magyar történet is része a világtörténetnek és aki jött alkot benne, munkájával egyúttal a világtörténetnek is hasznot hozott. De hogy ezt elérhessük, a mai helyzetben fokozott mértékben ki kell terjeszkednünk a magyar történet és kultúra külső kapcsolataira, elsősorban az említett két kultúrkörre, melyeknek történeti feldolgozását, szerény nézetem szerint, a fenti javaslatok lényegesen elősegítenék.